

Crisis en arbeidsonrust in de jaren dertig

De jaren dertig van deze eeuw zijn internationaal berucht als catastrofale crisisjaren. Jaren waarin boeren, arbeiders en vele anderen ernstig leden. Jaren waarin faillissementen, werkloosheid en armoede aan de orde van de dag waren. De overheid poogde op velerlei wijze de nood te lenigen, maar kon niet voorkomen dat de crisis genadeloos toesloeg.

Door
RUBEN SCHORTINGHUIS EN
MARJA KIEL

De crisis kwam niet uit de lucht vallen. Vrij snel na het einde van de Eerste Wereldoorlog braken op het Groninger platteland slechte tijden aan. Al in mei 1919 werd er in Oost-Groningen door een grote groep landarbeiders gestaakt waarbij uiteindelijk het merendeel van de Groninger landarbeiders betrokken raakte. De Groninger politieke partijen reageerden op verschillende wijze. Door protestants-christelijken werden de stakers minachtend 'bolsjewieken' genoemd. Juist bij de communistische partij vond men steun, maar dat de stakers met de benaming bolsjewiek over één kam geschoren werden moge duidelijk zijn. De toch al bestaande scherpe sociale tegenstellingen tussen herenboeren en landarbeiders werd er evenwel nog eens door bevestigd. Tien jaar later brak een grote landarbeidersstaking uit die bijna een half jaar duurde. Tijdens deze staking werd zelfs de kleine staat van beleg afgekondigd. In Finsterwolde raakte een buitenstaander, de groentevenster Eltjo Siemens, bij schermutselingen met de marechaussee dodelijk gewond. Mede door het optreden van de burgemeester van Delfzijl, J. Buiskool, kwam er in oktober een einde aan de staking, met als resultaat een loonsverhoging van 10%. In datzelfde jaar 1929 was het hek van de dam en sloeg de crisis internationaal toe met ook voor de Groningse landbouw en industrie desastreuze gevolgen.

Maatregelen

De overheid zag zich genoodzaakt maatregelen te nemen om de crisis te bestrijden. Dat leidde tot de Landbouw-Crisiswet van 1933. Een belangrijke maatregel

Dit voorjaar verschijnt bij Regio-Project Uitgevers 'Het verhaal van Groningen' van de historicus drs. Jan de Vries. Hij vertelt daarin op deskundige wijze de geschiedenis van de provincie Groningen. In een aantal artikelen besteedt deze krant aandacht aan het boek, dat als het standaardwerk over de geschiedenis van onze provincie kan worden gezien. Het boek (ISBN 90-5028-096-x) zal 240 pagina's tellen en wordt rijk geïllustreerd. Het gaat in de winkel f39,95 kosten. Momenteel geldt echter een introductieprijs van f34,95.

Vandaag de tweede aflevering in de serie van vijf artikelen over het boek, deze keer over de crisistijd en de roerige jaren dertig.

was ook de Centrale Werkverschaffing ter bestrijding van de enorme werkloosheid. Er werden allerlei projecten opgezet waar werklozen tegen een zeer laag loon te werk gesteld werden. In het algemeen was het loon zelfs niet veel hoger dan een steunuitkering. Wie echter weigerde om naar werkverschaffingsprojecten te gaan, verloor het recht op uitkering en was aangewezen op liefdadigheidsinstellingen. Men werd in feite voor een keus gesteld, die geen keus was. Het grootste project van de Centrale Werkverschaffing was het ontginnen van vijfhonderd hectare woeste grond in Westerwolde. De grond was aangekocht door de in 1924 door J. Buiskool opgerichte NV Verenigde Groninger Gemeenten, waarbij de meeste Groninger gemeenten lid waren. De rijksoverheid subsidieerde de loonkosten, maar stelde wel als eis - hoewel er al machines waren die vlugger en goedkoper werkten - dat het werk met de hand moest worden gedaan. Doel ervan was zoveel mogelijk werklozen aan werk te helpen. Niettemin weigerden veel werklozen, met name uit de stad Groningen, om naar de ontginning in Westerwolde te gaan, hoewel ze daarmee hun steunuitkering op het spel zetten. In de volksmond kreeg deze ontginning al gauw de bijnaam 'De hel van Jipsinghuizen'. Het werk in de 'hel' was voor de meesten loodzwaar, domweg omdat zij het niet gewend waren. Sommigen, onder wie typografen, sigarenmakers, onderwijzers en zelfs dominees, konden nauwelijks een schop



Het grafmonument van de tijdens de staking in 1929 doodgeschoten groentevenster Eltjo Siemens op het kerkhof van Finsterwolde.

vasthouden. Daar kwam nog bij dat het loon naar prestatie werd uitbetaald.

Geladen revolver

De hoogste baas van de Centrale Werkverschaffing was J. Buiskool. De in 1875 geboren Buiskool was lange tijd predikant en later burgemeester van Vlagtwedde en Delfzijl. In 1923 werd hij benoemd tot Rijksinspecteur van de werkverschaffing. Hij ergerde zich mateloos aan de onwillige houding van veel Stadters. Hij schreef aan burgemeester en wethouders van de stad dat de mentaliteit

van hun ingezetenen slechter was dan van alle overige arbeiders: "De tewerkgestelden uit Groningen beschikken voor een goed deel vaak beter over een vaardigen mond dan over een ijverigen hand." De weerzin van veel arbeiders tegen Buiskool was minstens even groot. Al snel kreeg hij de veelzeggende bijnaam 'De tweede Mussolini'. Regelmatig waren er dan ook conflicten tussen tewerkgestelden en de leiding. Het gerucht ging zelfs dat Buiskool altijd met een geladen revolver rondliep om bedreigingen teweeststaande. Door de steeds slechter wordende eco-

nomische omstandigheden werden de lonen vrijwel elk jaar lager. Vooral de links georiënteerde arbeiders kwamen herhaaldelijk in verzet. Begin januari 1932 vond de omvangrijkste staking plaats. Ongeveer 1500 tewerkgestelden legden in Westerwolde het werk neer en gingen naar huis. Onder andere in de stad Groningen vonden daarop rellen en demonstraties plaats, waarbij de politie met 'blanke sabel en de gummistok' moest optreden. Op 18 januari keerden de meesten noodgedwongen alweer terug naar 'De hel van Jipsinghuizen'

NVAN 7-1-99